

ARABISTIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Prijevodni književnih djela sa arapskog na bosanski jezik 1990.-1999.

Berina KAPA

Arabistika je u bivšoj Jugoslaviji izrasla u zasebnu znanstveno-književnu disciplinu i kao takva uvijek bilježila dobre rezultate, ali poseban uspon je uočljiv u posljednjih desetak godina, u periodu koji je obilježen istupanjem Bosne i Hercegovine iz Jugoslavije i agresijom na našu domovinu. Posebni rezultati su postignuti na planu prevodilaštva sa arapskog na bosanski jezik. O tome svjedoče brojna i značajna djela iz šire oblasti književnosti i teološko-filozofskih disciplina čiji su prijevodi nastajali u najtežim ratnim uvjetima.

Budući da je naša čitalačka publika relativno slabo upoznata sa prijevodima iz oblasti arapsko-islamske književnosti, naša namjera je da kroz ove kraće prikaze upoznamo bosanskohercegovačku čitalačku javnost sa nekim prevedenim djelima.

Naime, u posljednjih deset godina (tačnije u periodu između 1990.-1999.) iz te znanstvene oblasti je prevedeno ukupno petnaest djela, od čega osam djela iz lijepo književnosti ili beletristike, dva iz narodne književnosti, četiri zbirke poezije (uključujući prozne lirske zapise) i jedna knjiga različitih tekstova (miscelanea).

Za čitaoce *Muallima* ukratko ćemo predstaviti sljedeća djela:

- *Izbor iz arapske poezije XX vijeka*, antologija savremene arapske poezije, priredio E. Duraković,
- T. Salih, *Vrijeme seobe na sjever*,
- I. Džebra, *U potrazi za Velidom Mesudom*,
- Zejnu-l-Abidin, *Sahifa, Potpuna knjiga Sedžadova*,
- *Hiljadu i jedna noć*, biser srednjovjekovne arapsko-islamske književnosti,
- A. Ljubović, F. Nametak, *Hasan Kafija Pruščak*,
- Kratak pregled ostalih prijevoda u naznačenom periodu.

Kraći prikazi nekih izabranih prijevoda

I. Izbor iz arapske poezije XX vijeka, koji je priredio prof. dr. Esad Duraković, upoznaje čitaoce sa modernom i savremenom arapskom poezijom. Naime, radi se o nekim ostvarenjima savremene poezije Iraka, Jordana, Kuvajta, Libana, Palestine i Sirije. Neka od velikih imena koja krasi ovaj izbor

su: Iračani Abdulvehab al-Bejati ('Abdulwahāb al-Bayātī), poznati lirista, i Džebra Ibrahim Džebra (Ġabra Ibrāhim Ġabra), pjesnik i romanopisac, zatim Džemil Dijab (Ġamil Diyāb), "začetnik moderne jordanske poezije"¹, Fahd al-Asker (Fahd al-'Askar), prvi predstavnik kuvajtske poezije, Adonis, Halil Džubran (Halil Ġubran), Ilija Abu Madi (Iliya Abu Mādī) i Mihail Nuajma (Mihail Nu'ayma), kao istaknuti predstavnici moderne arapske poezije mahdžera; Mahmud Derviš (Mahmud Darwish), utemeljivač palestinske poezije, te Nizar Kabani (Nizār Qabānī), najpoznatiji pjesnik sirijske poezije. Uz ovaj izbor prof. dr. Esad Duraković je priredio i uvodnu studiju u kojoj prati historiju razvoja arapske poezije te kratke biografske podatke o spomenutim i drugim pjesnicima savremene arapske poezije.

2. *Vrijeme seobe na sjever* je roman koji je na bosanski jezik dospio prijevodom Delile Dizdarević. Autor romana, poznati sudanski pripovjedač i romanopisac Tajib Salih kroz deset poglavlja nam pripovijeda o svom povratku sa studija u Engleskoj u rodno mjesto, gdje zatječe veoma zanimljiv lik Mustafe Seida. Nedugo poslije susreta, "zanimljivi lik" mu se ispovijeda o svom životu, a nakon ispovijesti se misteriozno utapa u Nilu. Budući da njih dvojica imaju veoma slična iskustva, autor se pronalazi u liku Mustafe Seida u tolikoj mjeri da okončava poput njega. Čitalac je od početka do kraja romana svjedok dramatičnih događaja i unutrašnjih proživljavanja dvojice junaka, njihovog osjećaja gubljenja identiteta i unutarnjeg razdora, koji se "javlja kao posljedica seobe, tj. sukoba arapsko-afričke i evropske kulture."²

3. *U potrazi za Velidom Mesudom* je roman Ibrahima Džebre, Iračanina, poznatog autora kratkih priča i romana, a ujedno prijevod prof. dr. Esada Durakovića. U prvom planu je dat sukob karaktera likova romana. Glavni lik Velid Mesud je Palestinac pozitivnih svjetonazora, koji se suočava sa elitnim bagdaskim društvom, koje živi lagodnim životom, prepušteno uživanjima u čistoj čulnosti i koje ne posjeduje vlastiti kulturni identitet. Velid unosi živost u takvo društvo i postaje predmet njihovog divljenja. Međutim, iako su likovi bili impresionirani svim pozitivnim osobinama Velida Mesuda, posebno njegovom borbom za palestinski narod, s druge strane nikad se ne bi

odrekli svog, gore opisanog, načina života. Imajući to u vidu, taj se odnos nije mogao održati i Velid jednostavno nestaje, a ipak ostavlja traga u njihovoj svijesti. Kroz ove likove, koje je Džebra predstavio na izuzetan psihološki način, imamo priliku da se upoznamo sa situacijom u palestinskom narodu. Prof. dr. Esad Duraković je uz prijevod pripremio i pogovor kojim uvodi čitaoce u arapske književne tokove XX stoljeća.

4. *Sahifa, Potpuna knjiga Sedžadova* je veliki poduhvat Mehmedalije Hadžića i Rusmira Mahmutćehajića. "Sahifa sadrži moljenja i povjerljiva šaptanja Bogu, nastala u iskrenosti pokoravanja i robovanja."³ U njoj su "sabrana 54 moljenja Zejnu-l-Abidina"⁴, sina Husejnovog (Husayn) i unuka Ali ibn Ebi Taliba. Dakle, *Sahifa* predstavlja nastavak tradicije prenošenja i očuvanja dova najbližih sljedbenika Muhammeda, a.s., *Sahifi* je dodata *Poslanica o pravima* (Risālat al-huqūq). Ona govori "uglavnom o pravima drugih koje osoba treba ispunjavati, kako bi sama mogla sebe smjestiti u okvir preinačavanja svojih nakana, mišljenja i činjenja radi ispunjenja prava izbavljenja".⁵ Prijevod je upotpunjen pogovorom R. Mahmutćehajića u kojem se govori o porijeklu *Sahife*, Muhammedu, a.s., Fatimi (Fātima), Aliju, Hasanu (Hasan), Husejnu (Husayn), odnosno članovima "Blažene obitelji" (ahl al-bayt), te o Zejnu-l-Abidinu. Navode se i objašnjenja nekih pojmova i izraza kao što su: moljenja, sjećanja, šaptanja i sl.

5. *Hiljadu i jedna noć* u prijevodu prof. dr. Esada Durakovića prvi je integralni i ujedno najznačajniji prijevod ovog djela na bosanski jezik iz oblasti arapske književnosti. Ono predstavlja "ocean svjetske književne baštine u kome se vjekovima taložilo biserje iz daleke indijske umjetnosti i duhovnosti, preko one perzijske u samome podnevu svoga blistanja, do razgranate kairske civilizacijske delte, gdje se na neponovljiv način miješaju nanosi faraonske drevnosti i kasnije arapsko-islamske rafiniranosti."⁶ Sadržaj u kojem Šeharzada priča priče caru Šahrijaru tokom 1001 noći "po principu koncentričnih krugova"⁷ uglavnom je poznat svim generacijama. U djelu prevladava skladna kombinacija poezije i proze, čemu se pridružuju i romaneskne forme, rimovana proza, erotske priče, anegdote i basne. Inače, prof. Duraković je, u mnogo čemu, prevladao nedostatke

dosadašnjih prijevoda ovog djela. Nijedan dio izvornika niti erotska mjesta nisu ispušteni. Prijevod stihova u *Hiljadu i jednoj noći* inače predstavlja najveći podvig za prevodioce, budući da se radi o "klasičnoj arapskoj poeziji koja je sva podređena formi, tako da je značenje ponekad teško i dešifrirati, a kamoli ga prepjevati".⁸ Međutim, prevodilac je izvrsno prenio te stihove u naš jezik, tako da čitaoci, bez problema, mogu osjetiti njihovu poetičnost i formu. Prijevod krase i predgovor prof. dr. Esada Durakovića u kojem studiozno obrađuje formu, porijeklo, redakcije, izdanja i prijevod *Hiljadu i jedne noći* na evropske jezike, uključujući i one iz pera naših arabista i prevodilaca.

6. Hasan Kafija Pruščak je djelo autora prof. dr. Amira Ljubovića i prof. dr. Fehima Nametka. Riječ je o našem piscu koji je stvarao na orijentalnim jezicima. "Kulturno naslijeđe Muslimana u Bosni i Hercegovini na orijentalnim jezicima za vrijeme osmanske vlasti predstavlja orijentalno-islamsku komponentu u našoj kulturi uopće. Hasan Kafija Pruščak je eminentni i pravi izdanak i predstavnik te književnosti."⁹ Autori upoznaju čitaoce sa osnovnim podacima o životu Pruščaka, njegovim najpoznatijim djelima, od kojih su: *Kafijin kompendijum iz logike* (djelo iz logike), *Temelji mudrosti o uređenju svijeta* (rasprava o uređenju države), *Rajske bašče o temeljima islamskog vjerovanja*, koje je preveo prof. Ljubović, *Traktat o izrazu 'čelebi'* (filološka rasprava), *Niz učenjaka do posljednjeg poslanika*, koje je preveo prof. Nametak i *Mač kadije o kažnjavanju* (kratka rasprava iz oblasti prava) kao zajednički prijevod autora. Djelo zaokružuje bibliografija radova H.K. Pruščaka, koju je priredio prof. dr. Amir Ljubović.

Ostala djela

Budući da prikaz svih prijevoda iz arapske književnosti na naš jezik, koje obuhvata period između 1990.-1999., zahtijeva više prostora, ovdje hronološkim redom navodimo bibliografske podatke o ostalim prijevodima.

- Mahfuz, Nedžib, *Put između dva dvorca* (Nağib Mahfūz, Bayna al-qasrayn), preveo i pogovor "Nedžib Mahfuz i njegova trilogija" napisao Sulejman Grozdanić, "Svjetlost", Sarajevo, 1990., 713 str.
- Džubran, Halil, *Suza i osmijeh* (Ġubran Halil Ġubran, Dama' wa ibtisāma), preveo i pogo-

vor "Halil Džubran na razmeđu između epoha i kultura", napisao Esad Duraković, "Grafički zavod Hrvatske" i "Kršćanska sadašnjost", Zagreb, 1990., 156. str.

- Džubran, Halil, *Mirisni plodovi duše*, preveo i pogovor "Halil Džubran" napisao Esad Duraković, "Grafički zavod Hrvatske" i "Kršćanska sadašnjost", Zagreb, 1990., 111. str.
- Ali ibn Ebi Talib, *Staza rječitosti: govori, pisma, izreke* (Ali ibn Abi Talib, Nahğ al-balā' a), sastavio i sabrao al-Sayyid al-Sarif al-Radi, preveli Rusmir Mahmutćehajić i Mehmedalija Hadžić, uvod napisao Rusmir Mahmutćehajić, Islamska zajednica, Zagreb, 1994., 320 str.
- *Poezija arapskog istoka XX vijeka*, izbor, prijevod, predgovor "Uz arapsku poeziju XX vijeka" i bilješke o pjesnicima napisao Esad Duraković, "Bosanska knjiga", Sarajevo, 1994., 311 str.
- Džebra Ibrahim Džebra, *U potrazi za Velidom Mesudom*, (Ġabra Ibrāhim Ġabra, Al-Baht 'an Walid Mas'ūd), preveo i pogovor "Ibrahim Džebra ili stasanje arapske proze" napisao Esad Duraković, "Zid", Sarajevo, 1995., 360 str.
- Tajib Salih, *Vrijeme seobe na sjever* (al-Tayyib al-Salih, Mawsim al-hiğra ila al-simal), prevela i pogovor napisala Delila Dizdarević, "Svjetlost", Sarajevo, 1995., 157 str.
- *Kelila i Dimna, stare indijske pripovijetke* (Kalila wa Dimna), priredio Abdullah ibn al-Mukaffa, preveo Besim Korkut, predgovor "Svjetska riznica basni", razgovor o djelu i bilješke o piscu napisao Esad Duraković, "Svjetlost", Sarajevo, 1997., 232 str.
- *Sahifa, potpuna knjiga Sedžadova (Moljenja i šaptanja Imama Ali ibn el-Husejna, Zejnu-l-Abidina)*, (Imam Zayn al-Abidin, Ali ibn al-Husayn, Al-Sahifat al-kamilat al-sajjadiyya), preveli Rusmir Mahmutćehajić i Mehmedalija Hadžić, likovna obrada Dževad Hozo, pogovor "Zapis uz Sahifu" napisao Rusmir Mahmutćehajić, "Did", Kuća bosanska, Sarajevo, 1997., 330 str.
- Munis Rezaz, *Živi u mrtvoome moru* (Ahyā fi al-Bahr al-Mayyit), preveo i pogovor "Prilog lakšem razumijevanju" napisao Mehmed Kico, "Zid", Sarajevo, 1998., 225 str.

- Hanan al-Sejh, *Zehrina priča* (Hanan al-Sayh, Hikaya Zahra), preveo i pogovor napisao Esad Duraković, "Zid", Sarajevo, 1998., 205 str.
- Taha Husein, *Dani* (Taha Husayn, Al-Ayyam), preveo, predgovor "Taha Husein: Put između tradicionalizma i tradicije" napisao i "Izbor iz literature o Tahu Huseinu" priredio Esad Duraković, "Svjetlost", Sarajevo, 1998., 239 str.
- *1001 noć*, (Kitāb alf layla wa layla), preveo i predgovor "Univerzum *Hiljadu i jedne noći*, Priča kao vrhovni princip univerzuma" napisao Esad Duraković, "Ljiljan", Sarajevo, 1999., četiri knjige.
- *Prepjevi poezije Medžnuna Kajs ibn Muleveha i drugih arapskih pjesnika*, preveo i prepjevao Muhamed Mašić, predgovor "Muhamed Seid Mašić, veliki ljubitelj i znalac arapske ljubavne poezije" napisao prof. dr. Izet Mašić, pogovor napisao prof. Ešref Kovačević, "Avicena", Sarajevo, 1999., 80 str.
- Ljubović, Amir i Nametak, Fehim, *Hasan Kafija Prušćak*, preveli, napisali i popratili bilješkama Amir Ljubović i Fehim Nametak, predgovor napisao Sulejman Grozdanić, "Sarajevo Publishing", Sarajevo, 1999., 280 str.

Zahvaljujući ovim prijevodima u mogućnosti smo upoznati kako jedan dio stare i klasične, tako i značajan dio moderne arapske književnosti, a svakako najveću zaslugu za sve prijevode sa izvornog arapskog jezika dugujemo, prije svega naporu naših istaknutih orijentalista, islamista i arabista posebno, afirmiranih prevodilaca: Esada Durakovića, Sulejmana Grozdanića, Enesa Karića,

Besima Korkuta, Rešida Hafizovića, Mehmeda Kice, Mehmedalije Hadžića, Amira Ljubovića, Fehima Nametka, Delile Dizdarević i dr.

Stoga s pravom možemo zaključiti da savremena bosanskohercegovačka arabistika zauzima paradigmatično i visoko pozicionirano mjesto unutar orijentalnih djela i studija na Balkanu i u modernoj Evropi.

BILJEŠKE

- ¹ Amir Ljubović, *Poezija arapskog istoka XX vijeka*, izbor i prijevod Esad Duraković, "Bosanska knjiga", Sarajevo, 1994., 311 str. (Ocjene i prikazi), u: POF 44-45/1994-95, Orijentalni institut, Sarajevo, 1996., str. 461.
- ² Delila Dizdarević, Pogovor u: Tajib Salih, *Vrijeme seobe na sjever*, prijevod i pogovor Delila Dizdarević, "Svjetlost", Sarajevo, 1995., str. 152.
- ³ Rusmir Mahmutćehajić, "Zapis uz Sahifu", u: *Sahifa, potpuna knjiga Sedžadova (Moljenja i šaptanja Imama Ali ibn el-Husejna, Zejnu-l-Abidina)*, prijevod Rusmir Mahmutćehajić i Mehmedalija Hadžić, "Did", Kuća bosanska, Sarajevo, 1997., str. 290.
- ⁴ Isto, str. 287.
- ⁵ Isto, str. 307.
- ⁶ Esad Duraković, "Univerzum *Hiljadu i jedne noći*, Priča kao vrhovni princip univerzuma", u: *Hiljadu i jedna noć*, knj. I, prijevod Esad Duraković, "Ljiljan", Sarajevo, 1999., str. 8.
- ⁷ Marina Katnić-Bakaršić, "Narativne čarolije *Hiljadu i jedne noći*", u: *Izraz*, proljeće 2000., str. 103.
- ⁸ Esad Duraković, op. cit., str. 104.
- ⁹ Sulejman Grozdanić, Predgovor u: Ljubović, Amir i Nametak, Fehim, *Hasan Kafija Prušćak*, preveli, napisali i popratili bilješkama Amir Ljubović i Fehim Nametak, Sarajevo, 1998., str. 7.

Summary

ARABIC STUDIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Translations of the Literary Works from Arabic into the Bosnian Language, 1990-1999

Berina Kapa

In the last ten years, more precisely, in the period between 1990-1999, remarkable results have been achieved in the translation from Arabic into Bosnian in Bosnia and Herzegovina. Namely, numerous and important works from the broader field of literature and the theological-philosophical disciplines have been translated. Considering that our reading public is relatively unfamiliar with the translations from the field of Arabic literature, this article will acquaint them with some of the translations.

A total of fifteen works have been translated from this scholarly field: eight works of fiction, two works of folk literature, four collections of poetry and one work of various texts (miscellanea).

The first section of the article provides the readers with a short review of the six selected works, while the second section offers bibliographical information on the remaining translations, presented in a chronological fashion - this having been done for the reason that the review of all the translations produced in the aforementioned period requires more space.

Owing to these translations, we are able to acquaint ourselves with one part of the old and the classical and the greater part of the modern Arabic literature. Naturally, the greatest credit for the translations is to be ascribed to the efforts and the work of our outstanding and acclaimed translators.

موجز

الدراسات العربية في البوسنة والهرسك

كتب الأدب المترجمة من اللغة العربية إلى اللغة البوسنية في الفترة من ١٩٩٠ إلى ١٩٩٩ م

برينا كابا

في السنوات العشر الأخيرة، وعلى الأصح في الفترة من ١٩٩٠ إلى ١٩٩٩ م، شهدت البوسنة والهرسك إنجازات كبيرة في الترجمة من اللغة العربية إلى اللغة البوسنية، فقد تمت ترجمة الكثير من المؤلفات الهامة في الأدب والعقيدة والفلسفة. ونظرا إلى قلة المعلومات لدى القارئ في البوسنة والهرسك عن كتب الأدب العربي المترجمة إلى اللغة البوسنية، فإننا أردنا في هذا المقال أن نقدم للقارئ بعضا من هذه الكتب المترجمة.

يوجد خمسة عشر كتاب مترجم في ذلك المجال العلمي، منها ثمانية كتب في الأدب الرفيع، إثنان في الأدب الشعبي، أربع مجموعات شعرية، وكتاب واحد في المتفرقات.

في بداية المقال نقدم للقارئ عرضا قصيرا لستة كتب مختارة، بينما نقدم في الجزء الثاني من المقال معلومات مرتبة زمنيا عن باقي الكتب المترجمة، حيث أن عرض جميع المؤلفات المترجمة في هذه الفترة يتطلب مساحة أوسع.

هذه الترجمات تمكنا من التعرف على طرف من الأدب العربي التقليدي القديم إضافة إلى جانب من الأدب العربي الحديث. ويعود الفضل في ذلك - قبل كل شيء - إلى مترجمينا المشهورين.